

КОРЕКЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ УЧНІВ РІЗНИХ ШКІЛ ЗА ДОПОМОГОЮ МУЗИКИ

Сприйняття музики носить активний характер і з психологічної точки зору включає не тільки психоакустичний план аналізу, але й розуміння музики, що має свої особливості і внутрішню структуру, обумовлені культурно-специфічними умовами, що історично склалися [1-4].

Вивченням різних аспектів сприйняття музики займалися багато психологів. О. М. Леонтьєв досліджував сприйняття мистецтва, його психологічні механізми, фактори й процеси; у Ю. Б. Гиппенрейтер, О. В. Овчинникової є праці, присвячені аналізу сприйняття звуків музики; у В. П. Морозова – роботи, присвячені виділенню емоційно значимого забарвлення музичних звуків; Б. В. Асаф'єв, С. В. Назайкинський, В. В. Медушевський, Б. А. Яворський присвячували свої праці пошуку загальних і спеціальних закономірностей музичних і мовних інтонацій. Але далеко не всі компоненти впливу музики на психофізіологічний стан людини є достатньо з'ясованими, що складає окрему психологічну проблему.

На підставі цього в умовах різних шкіл м. Дніпропетровська було проведено дослідження, метою якого є з'ясування характеру впливу музики, створеної композиторами різних історичних епох на психофізіологічний стан учнів.

Для реалізації поставлених мети і завдань нами було досліджено психологічне здоров'я в трьох дитячих навчальних закладах: середня загальноосвітня школа (ЗОШ) № 26, дитяча музична школа (ДМШ) № 3 і середня загальноосвітня школа № 23 з фізико-математичним ухилом (ШФМУ). Під наглядом знаходилися 363 підлітки середнього шкільного віку (11-13 років). У таблиці 1 наведено розподіл учнів, що досліджувались, за кількістю, віком та статтю.

Представлені навчальні заклади мають різні напрями навчання, різні умови й способи подання інформації, різний темп навчання, умови навчання, а отже, ми можемо припустити робочою гіпотезою, що й рівень психологічного здоров'я буде дещо різним.

Нами був зроблений порівняльний аналіз умов навчання в усіх трьох навчальних закладах. Дані проведеного аналізу дозволяють не тільки констатувати, але й пояснити отримані в дослідженні результати.

Для порівняльного аналізу був розроблений ряд критеріїв по двох позначених областях: особливості навколишнього середовища й особливості процесу навчання. До особливостей навколишнього середовища відносяться: його динаміка, особливості спілкування, характер й особливості естетико-художнього оформлення школи і її класів, особливості перебування учнів у школі, специфіка шумового фону. До особливостей процесу навчання відносяться: ступінь інформаційного навантаження, принцип формування груп, форма проведення уроку, структура уроку, рівень емоційної напруги.

Отже, у середній загальноосвітній школі учні молодших і старших класів перебувають у різних соціальних умовах: учні молодших класів (вік учнів з 6-ти до 9-10-ти років) мають постійну класну кімнату, переважає по всіх предметах, одного викладача, обов'язкове, сплановане відвідування ідентичні; учні середніх і старших класів (вік учнів з 10-ти до 17-18-ти років) навчаються в різних класних кімнатах, що відповідають певним дисциплінам, велику кількість викладачів, їхня присутність у школі супроводжується більшою динамікою, до якої належать й кількість переміщень по школі відповідно до розкладу занять, і швидкість цих пересувань, і загальна кількість людей, з якими учні середніх і старших класів зіштовхуються протягом усього навчального дня. У цілому, всі учні середньої загальноосвітньої школи перебувають в атмосфері динаміки, в атмосфері великого скупчення людей різних вікових груп (з огляду на вік як учнів, так і викладачів), піддані швидкій зміні навчальних предметів різноманітних спрямованостей, а, отже, повинні мати швидкість реагування, швидкість переключень всіх психічних процесів (сприйняття, уваги, мислення, пам'яті, уяви й ін.).

Таблиця 1

Розподіл підлітків, що знаходились в експерименті, за віком та статтю

Школа	Вік (років)	Хлопці (осіб)	Дівчата (осіб)	Всього (осіб)
1. ШФМУ № 23	11	25	15	116
	12	15	22	
	13	18	21	
	Всього:	58	58	
2. ЗОШ № 26	11	2	4	160
	12	61	51	
	13	25	17	
	Всього:	88	72	
3. ДМШ № 3	11	1	1	87
	12	29	37	
	13	12	7	
	Всього:	42	45	
Всього:		198	165	363

Характер спілкування різноманітний, з одного боку, тому що в загальноосвітній школі знаходяться представники багатьох вікових груп, а з іншого боку, характер спілкування досить специфічний. Ця специфіка виражається, у першу чергу у взаєминах «учень - вчитель». У цих стосунках присутні правила субординації, характер стосунків діловий, наповнений обов'язками, шкільними дисциплінарними правилами. При опитуванні як учнів, так і викладачів середньої загальноосвітньої школи, по обидва боки пролунав опис відчуттів недовіри, недосказаності, нещирості, натягнутості, напруги при спілкуванні викладачів й учнів один з одним. У взаєминах «учень - учитель» спостерігається більш повноцінне й часте спілкування серед ровесників.

Випадки повноцінного спілкування учнів між різними віковими групами присутні в малому ступені, хоча в умовах загальноосвітньої школи є всі можливості для такого спілкування (перерви й присутність різних вікових груп дітей). Необхідно відзначити різнонаправленість інтересів і захопленість учнів загальноосвітньої школи, що саме по собі утрудняє процес спілкування, роблячи його формальним. Що стосується естетичного, художнього оформлення загальноосвітньої школи, то необхідно відзначити, що всі учні перебувають у досить просторих, світлих приміщеннях, у яких, у більшості випадків, присутні домашні квіти, які, безумовно, надають затішок і теплоту атмосфері класу. Але при цьому потрібно відзначити достатню одноманітність оформлення, яке останнім часом все частіше відповідає «врівноваженості».

До найяскравіших прикладів художнього оформлення можна віднести лише наочні приладдя по географії, історії, біології, англійській мові й т.д. І, нарешті, ми можемо відзначити, що всі перерви між заняттями в загальноосвітній школі проходять на фоні загального дуже сильного шуму, що створюють самі ж учні. Звичайно, з одного боку, функціональним завданням перерви є розрядка, що супроводжується відсутністю розумових операцій і наявністю фізичної активності. Але з другого боку, велика кількість дітей, що перебуває в стіні «розрядки», має небезпеку перетворитися в некеровану масу, у натовп, що часто й відбувається в школі, приводячи дітей до фізичних і психологічних травм.

Вивчаючи особливості процесу навчання в середній загальноосвітній школі, ми можемо констатувати наступне. Ступінь інформаційного навантаження в загальноосвітній школі відповідає нормі, розрахованої на середній рівень розвитку дитини з урахуванням особливостей віку. Це стандартний набір навчальних дисциплін, індивідуальний для кожного класу середньої школи. До нього додана, на розсуд школи, невелика кількість факультативних занять і секцій. Кількість учнів у класі коливається від 25-ти до 38-ми. Таке кількісне наповнення класів не сприяє виконанню таких важливих умов високого рівня психологічного здоров'я, як робота з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей учнів, індивідуальна допомога в соціально-психологічній адаптації й розвитку та саморозвитку потенціалу кожного учня. Якійсь наповнення класів, відповідно до успішності учнів, є присутнім, але виразних якісних різниць між класами, нами не спостерігалось. Структура уроку, відповідно до плану роботи, припускає: пояснення нового матеріалу, перевірку домашнього завдання, проведення опитування, закріплення старого матеріалу, проведення самостійних і контрольних робіт. Можливе використання під час уроку різноманітних художніх матеріалів (фільми, слайди, картини й т.п.) і наочного приладдя. Використання таких матеріалів підвищує зацікавленість, допитливість до вивчаємої теми, увагу і якість запам'ятовування нового матеріалу, діючи за принципом контрасту (ці матеріали використовуються викладачами не так часто). Емоційна напруга в процесі навчання в середній загальноосвітній школі має нестійкий характер. Під час звичайного робочого процесу емоційна напруга підвищується тільки в тих учнях, які викликані вчителем до дошки, а також у тих, які очікують цього.

Розглянемо аналогічні дані в умовах перебування дітей у школі з фізико-математичним ухилом. Динаміка навколишнього середовища й особливості спілкування учнів, як один з одним, так і із дорослими мають дуже незначні розрізнення. Відмінними рисами спілкування й взаємин у цій школі є подібність (у більшості випадків) інтересів і здібностей, як учнів, так і викладачів, що цілком пояснено відповідним ухилом школи. Треба відзначити, що для чистоти експерименту нами були опитані лише ті учні, які не відвідують різні школи й кружки естетичної спрямованості (до них належать заняття музикою, хореографією й образотворчим мистецтвом). Ці ж учні брали участь й у наших дослідженнях. Естетико-художнє оформлення даної школи і її класів подібно з оформленням середньої школи, розглянутий нами вище. Однак необхідно відзначити, що наочні приладдя, що стосуються точних дисциплін, придані школою в більшій кількості й виконані більш цікаво, більш яскраво і якісно. Рівень шумового фону під час перерв між заняттями не має виражених відмінностей від аналогічного шумового фону в описаній нами вище загальноосвітній школі.

Розглянувши особливості процесу навчання в середній загальноосвітній школі з фізико-математичним ухилом, можна позначити ступінь інформаційного навантаження як підвищену, з огляду як на кількісну, так і якісну сторону інформації, що дається учням по точних науках. Формування класів, як правило, здійснюється відповідно до рівня знань і здібностей учнів. Кількість учнів у класі коливається від 20-ти до 28-ми. Структура й форма проведення уроків аналогічна звичайній загальноосвітній школі, але при цьому треба відзначити посилений контроль знань по предметах фізико-математичного напрямку. Це позначається на обсягах домашніх завдань, підвищеній кількості проведених семінарів, доповідей і самостійних робіт. Таким чином, рівень емоційної напруги учнів цієї школи дуже високий.

Навколишнє середовище дитячої музичної школи також має свої особливості. З огляду на малу кількість учнів і відсутність загальних перерв у заняттях, динаміка пересувань, мінливість навколишнього середовища дуже низька. У цілому, дитина перебуває в атмосфері, що сполучає в собі спокій, розміреність і творчий процес. У музичній школі, також як й у загальноосвітній, є присутнім великий віковий діапазон учнів - від 4-х до 17-ти років, але характер спілкування кардинально відмінний від спілкування в загальноосвітній школі. Взаємини між ровесниками більш згуртовані й, у більшості, присутні тісне постійне контактування і взаєморозуміння. Цьому сприяє спільність інтересів, оскільки учні одержують знання, які не можна почерпнути в інших навчальних закладах.

Також цьому сприяє й мала чисельність учнів у класі (від 5-ти до 10-ти). Спілкування між учнями різного віку відбувається на колективних заняттях (хор, ансамбль, оркестр). І отут знову є об'єднуюча спрямованість, оскільки займаються усі одним напрямом. В учнях середніх і старших класів розвиваються такі навички, як спілкування з молодшими за віком, уміння щось їм пояснити, зрозуміти їх, вони вчать терпінню, увазі, розвивається вміння зрозуміти іншого й уміння висловити свої думки. Взаємини «учень - вчитель» також мають свої особливості. З огляду на велику кількість індивідуальних занять (кожен учень одержує 2-3 індивідуальних уроки в тиждень) і малу кількість учнів у класі при групових заняттях, відносини між вчителем й учнем складаються, у більшості, комфортно, з високим ступенем взаєморозуміння. Завдяки наявності індивідуальних занять педагог має можливість повною мірою використовувати індивідуально-психологічний підхід до учня, що виражається в індивідуальному підборі методів пояснення матеріалу й в індивідуальному підборі програми з урахуванням темпу розвитку кожного учня.

Що стосується естетико-художнього оформлення музичних шкіл, то його рівень можна визначити від «вище за середнє» до «високого». При оформленні використовуються твори мистецтва, різноманітні високомистецькі фотографії, портрети видатних діячів мистецтв, предмети народної творчості й т.п.. Оформлення класів для індивідуальних занять наближено до домашнього комфорту.

Перебування дитини в музичній школі можна порівняти з перебуванням її у великій родині, оскільки там знають по імені й прізвищу практично всіх дітей навіть ті викладачі, які не навчають цієї конкретної дитини. Також необхідно врахувати те, що перебування в музичній школі не так довгостроково, як у загальноосвітній, і не є шоденним. Особливість шумового фону в музичній школі полягає в специфіці звуків, які його створюють - в основному, це звуки різних інструментів та голосів і звучання різних музичних творів, звичайно класичних або джазових. При цьому загальний шумовий фон досить тихий, оскільки всі ці звучання доносяться через закриті двері класних кімнат під час різних занять й репетицій, і чути його можуть тільки ті, хто перебуває в цей час у коридорі або холі, а ними можуть бути працівники школи, батьки, що чекають своїх дітей, і, за нашими спостереженнями, не більш 8-ми учнів, що чекають своїх батьків або наступних занять.

Ступінь інформаційного навантаження в дитячій музичній школі середня, доступна для дитини середнього рівня розвитку й враховує особливості віку. Набір навчальних дисциплін для середнього й старшого шкільного віку складається з:

- індивідуальних уроків за фахом;
- групових занять по сольфеджіо, музичній літературі, фольклору;
- колективних занять по хору, ансамблю, оркестру.

Кожен учень на тиждень одержує 2-3 уроки спеціальності, і по одному уроку групових і колективних занять. На вибір учня надається відвідування одного колективу, але, при бажанні, він може відвідувати й більше, наприклад, співати в хорі й грати в оркестрі. Що стосується рівня емоційної напруги, то на індивідуальних заняттях за фахом він досить високий, оскільки робота над музикою припускає емоційну включеність і переживання, припускає контроль своїх почуттів, настроїв, емоцій і керування ними.

Необхідно відзначити також, що емоційну напруженість створюють і регулярні диференційовані академічні концерти наприкінці кожного півріччя, тому досвід першого іспиту й відповідальності перед ним учень музичної школи може випробувати вже в п'ять років. Знаючи ту напругу, що відчуває більшість дітей, педагоги намагаються створити теплу, невимушену атмосферу на іспиті. На іспиті можуть бути присутнім батьки, інші учні - їм дозволяється слухати один одного. За традицією, після іспиту можуть проводитися «солодкі столи». Все це сприяє зниженню емоційної напруги. Треба відзначити, що багато дітей, в основному дошкільного й молодшого шкільного віку люблять виступати й не зазнають страху або дискомфорту під час іспиту. А частота й регулярність академічних концертів рік у рік адаптує дітей до стану напруги, стресу, невизначеності.

За даними наших опитувань, діти, що вчать в музичній школі з меншою напругою переносять перші іспити в загальноосвітній школі. Більшість учнів музичної школи одержують саме в ній свій перший досвід державних випускних іспитів, що також добре психологічно готує їх до здачі аналогічних іспитів у середній загальноосвітній школі. Тому, сильна емоційна напруга, що супроводжує процес навчання в музичній школі, знижується за рахунок специфіки атмосфери й за допомогою зіткнення дитини із процесом творчості, що є відомим принципом арт-терапії. А також потрібно узяти до уваги, що учні музичної школи тісно стикаються не тільки зі слуханням музики, в основному класичного і джазового напрямку, але й з виконанням цієї музики, з «пропущенням» її не тільки через свої слух, почуття, емоції, але й підключаючи свої зорові нерви, тактильні відчуття й роботу дрібної моторики.

Для проведення дослідження були використані наступні методики: на першому етапі досліджувані виконували методику «Вільний малюнок» [1], на другому етапі був проведений метод вільних описів (модифікована нами методика САН [4]) - досліджуваним було запропоновано діагностувати себе по критеріях тесту САН: настрої, самопочуття, активність. Треба було описати свій стан, які дії зараз хочеться виконувати, які виникають образи, які бажання, - і все це необхідно було записати. Далі пропонувалося прослуховувати невеликий вірзок музики (2-3 хвилини) і потім знову повторити діагностику.

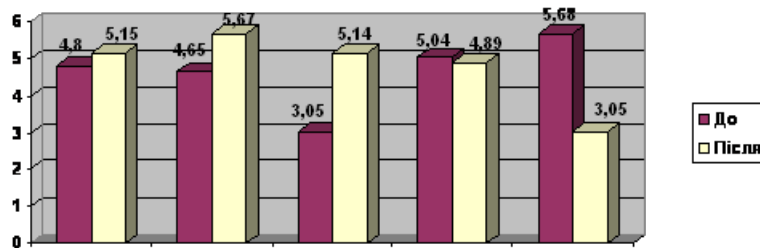
Для прослуховування досліджуваним було запропоновано п'ять музичних фрагментів:

- І. С. Бах «Арія»;
- В. А. Моцарт. Концерт для фортепіано з оркестром № 14, III ч.;
- Ф. Шопен. «Вальс» № 9;
- С. Прокоф'єв. Концерт для фортепіано з оркестром № 4, I ч.;
- А. Шнітке. «Тема Паганіні» для скрипки.

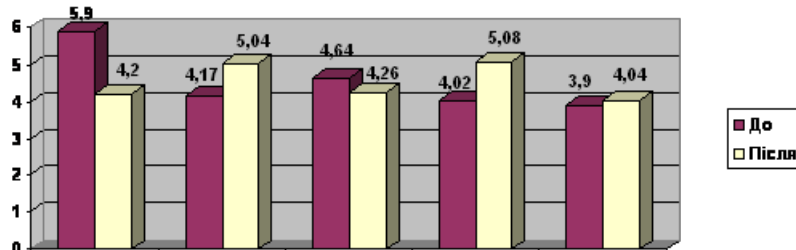
Вибір композиторів був обумовлений типовістю представлення ними своєї епохи, а вибір творів припускав низьку впізнаність у невідомого слухача і одночасно, найбільшу віднесеність до стилю даного композитора.

На підставі отриманих результатів і усереднення даних, були виявлені наступні тенденції:

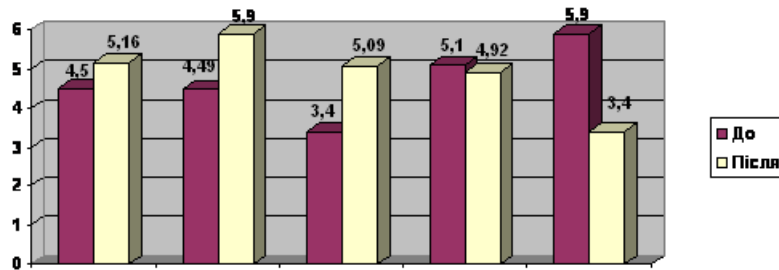
- музика І. С. Баха викликає позитивні емоції, але у 45% досліджуваних - з відчуттям настороженості, у 35% вона викликала змішані відчуття - від розслаблення, стану спокою, повної пасивності, до напруги, з відчуттям тривоги. У 68% досліджуваних вона знижувала активність, але при цьому у 62% покращувала самопочуття;
- музика В.А. Моцарта 85% досліджуваних приводила в урівноважений, гармонійний, здоровий стан, у 70% покращувала настрої, знижувала відчуття тривожності, у 64% виникала прагнення до активності, оптимізм, підвищувала відчуття свободи і впевненості в собі;
- музика Ф. Шопена у 70% досліджуваних покращувала настрої і самопочуття, вводила в стан внутрішньої, душевної гармонії, давала позитивні емоції, гарний настрої, у 55% - вводила в стан спокою, рівноваги, відпочинку, викликала значне зниження рівня тривожності;
- музика С. Прокоф'єва 90% досліджуваних вводила в стан підвищеної активності, викликала відчуття бадьорості, сміливості, впевненості в собі, бажання діяти, робочий настрої;
- музика А. Шнітке у 86% досліджуваних викликала негативні емоції (навіть підсвідомо), відчуття тривоги, пригніченості, страху, агресії, значно погіршувала настрої і самопочуття, але одночасно, в 66% підвищувала активність, яка пов'язана з пошуком виходу, метушеною і панікою, спроможна вести в стан роздратування, нервовості, стресу і депресії.

І.С.Бах Ф.Шопен А.Шнітке В.А.Моцарт С.Прокоф'єв
Рис.1. Динаміка самопочуття

І.С.Бах Ф.Шопен А.Шнітке В.А.Моцарт С.Прокоф'єв
Рис.2. Динаміка активності

І.С.Бах Ф.Шопен А Шнітке В.А.Моцарт С.Прокоф'єв

Рис.3. Динаміка настрою

Обробка отриманих даних дозволила визначити середні бали по кожному з досліджуваних параметрів (самопочуття, активність і настрої). Динаміка змін викликаних дією музики представлена на рис. 1 – 3.

Результати, отримані після проведення експерименту за методикою «Вільний малюнок»:

У середньому, виконання кожного із завдань займало за часом від 10-ти до 30-ти хвилин, залежно від індивідуальних якостей. Так, у групі 3 завдання виконувалося швидше всього, зважаючи на «досвідченість» починаючих музикантів: 10 - 15 хвилин. На другому місці по швидкості виконання була група 1.: 10 - 20 хвилин. А найбільше довгостроково виконувала завдання група 2.: 15 - 30 хвилин. Залежності часу виконання малюнка від запропонованої музики не спостерігається.

Для аналізу малюнків були виділені наступні критерії:

- 1) використовується колірна гама;
- 2) промальовування, чіткість ліній, штрихів;
- 3) наявність або відсутність образності;
- 4) розмір зображених плям, мазків, предметів;
- 5) повнота заповнюваності простору малюнка.

Таким чином, отримані наступні результати.

Музика І. С. Баха.

У виборі кольорів для малюнка на дану музику можна помітити їхню велику розмаїтість – від чорного до білого, від ніжних, пастельних до похмурих зловісних. Зустрічається як повне заповнення простору аркуша, так і його заповнення на 20-30%. Фоном служить як білий колір (натуральний колір аркуша паперу) – 40% малюнків, як світлі відтінки – 25%, так і темні тони – 35% малюнків. Така розбіжність явно відображає характер і тематику музики І. С. Баха, відображає її конфліктний характер, дух боротьби добра й зла.

Таким чином, у малюнках присутні з одного боку образи, що відображають спокій, благодать, тишу – спокійне море, безвітряні пейзажі з гарною погодою: світанок, місячна, ясна ніч, сонячний день. Для таких малюнків були використані ніжні кольори – від білого до яскраво-зеленого, котрий був самим темним, а самий яскравий використовуваний колір – жовтий. Таких малюнків 50%. З них у 70% відзначається присутність конкретних, перерахованих вище образів, а в 30% малюнків присутнє змішання фарб, що належать до однієї палітри, які гармонійно переходять одна в іншу. На всіх малюнках цієї тематики повна відсутність чітких ліній і різких штрихів. Це говорить про стан спокою, повної пасивності.

А малюнків із прямо протилежною тематикою – відповідно 45%. На цих малюнках конкретні образи зустрічаються в 30% малюнків. Це хрести, ворони, хмари, дерева, що гнуться, смерч; в 20% зустрічається образ жінки, без промальовування рис особи, зображеної на весь зріст, у довгому платті й з волоссям, що розвивається, намальованим чорним або фіолетовим кольором. В 70% малюнки позаобразні, безсюжетні, хоча в них відзначається чітке штрихування, окресленість зображуваних фігур, немає розмитості, плавних переходів, контрастності. Найяснішим тоном, не вважаючи білого фона паперу, був грязно-жовтий, самим темним – густо-чорний. Вибір колірної гами й характеру письма говорить про виниклий страх, пригніченість, одержання негативних емоцій, виникнення почуття тривожності й агресії, як засобу захисту.

Музика В. А. Моцарта.

Відзначена колірна яскравість і розмаїтість, що властиво самій музиці Моцарта, якого вже в дитинстві називали «сонячним хлопчиком». Обрані кольори переважно світлі й насичені – самий темний бузковий, а найясніший – білий. Фоном для малюнків у 80% випадків був обраний білий (натуральний колір аркуша паперу), в інших 20% – це яскраві світлі тони – жовтий, салатовий, синьо-блакитний. Вибір такої колірної гами говорить про позитивне сприйняття даної музики, про гарний, радісний настрій. У всіх малюнках відзначається гармонічне використання кольорів, тобто в одному малюнку використовується колірна палітра фарб, які належать до одного колірного напрямку (червоно - жовто - зелена; зелено - синьо - фіолетова й т. ін.), а це говорить про внутрішню гармонію й рівновагу.

Наявність образності спостерігається у 80% малюнків. Це й образи природи – пейзажі луків, моря, саду, що цвіте; цікаво відзначити, що на 60% малюнків присутнє зображення сонця, також зустрічаються зображення свята, люди, що веселяться, сцени балу, прогулянок і розваг. На малюнках, що залишилися, які не несуть чіткого відображення образа, використовувалися рослинні елементи. У малюнках спостерігається явна динамічність, потреба в русі – якщо море, то колишеться, якщо рослина, то в'ється або проростає, якщо люди, то в русі, тобто дуже мало статичних образів, усього в 10% малюнків. Це говорить про те, що дана музика викликає почуття активності при відсутності почуття напруженості, викликає радість, бажання, захват, рухливість.

Всі зображення адекватні, пропорційні, розташовані рівномірно або симетрично, що говорить про впевненість, адекватне сприйняття дійсності. Можна відзначити чітку спрямованість ліній в 50% малюнків, що можна розглядати як упевненість у виборі, а в інших 50% є доповнення, прикрасення образів дрібними деталями – завитушки, крапки, штрихи, говорить деякою мірою про збудження, що може давати легка напруга, але під впливом позитивних емоцій немає причин для виникнення тривожності. Це скоріше говорить про напругу, що пов'язана з почуттям захвату, а також легкістю й безпосередністю.

У малюнках не спостерігається густого заповнення простору аркуша:

- 60% – заповнено 60% аркуша;
- 30% – заповнено 25-40% аркуша;
- 10% – заповнено 80% аркуша;
- 0% – заповнено 100% аркуша.

На нашу думку це, у сполученні з позитивною динамікою, говорить про почуття волі, як можливості відкриття нових перспектив.

Музика Ф. Шопена.

У цій частині малюнків спостерігається перевага використання світлих фарб – самим темним є матово-зелений, самим яскравим (зустрічається тільки в 10% малюнків) – червоний, а найяснішим – білий. Цікаво, що в 60% фоном для зображення був обраний білий колір (тобто незмінний колір аркуша), в 25% фон обраний зі світлих і ніжних тонів (рожевий, жовтий, салатовий), а в 15% - більш темні кольори і їхні відтінки. Це говорить про позитивні емоції, гарний настрій, стан спокою, рівноваги, відпочинку. Такі емоції були відмітною рисою мистецтва в епоху романтизму – риси мрійня і любові. Частіше в малюнках зустрічаються розмиті образи, ніж добре промальовані. Образність присутня в 60% малюнків – це образи природи в сполученні з гарною погодою, це квіти, веселка, птахи, сонце, дерева, блакитне небо зі світлими хмарами. Всі перераховані предмети намальовані адекватними по співвідношенню розмірів, та правильними по можливості ідеальних форм. Із цього можна зробити наступний висновок – музика вводить досліджуваних у стан внутрішньої, щиросердечної гармонії.

Останні 40% – позаобразні малюнки. В них спостерігається присутність ажурних, витончених, довгих, тонких ліній, також з використанням рослинних елементів.

Повне заповнення аркуша фарбою спостерігається в 30% малюнків.

В 35% малюнків можна спостерігати доповнення основних образів дрібними деталями – завитушки, крапки, бризки, невеликі штрихи. Це говорить про певний ступінь збудження, що може давати легка напруга, але під впливом позитивних емоційних переживань, немає причин для виникнення тривожності. Це скоріше говорить про можливий прояв активності, але спрямованої не на роботу.

Музика С. Прокоф'єва.

Колірна насиченість малюнків свідчить про позитивний емоційний стан, що збігається із завданням, поставленим мистецтву в радянський час. У малюнках часто використовувалися кольори яскравих, насичених, соковитих тонів – червоний, алий, жовтий, яскраво-зелений, жовтогарячий і т.п. Відзначається сміливе змішування фарб. Це говорить про стан активності, сміливості, впевненості в собі. Відзначається адекватне, гармонічне розташування образів, штрихів і деталей на малюнку. В 90% малюнків аркуш повністю заповнений. Явного промальовування, чіткості ліній у малюнках не спостерігається, що також говорить про відсутність тривожності, спокійний, оптимістичний настрій. В 80% малюнків не відзначено явних, конкретних образів. В основному це різні рослинні елементи, а також передача відчуття вогню, вітру, немає статичності, відчуття руху, динаміки.

В 20% малюнків відзначена наявність образів – представлені всі види рослин (дерева, чагарники, квіти, живоплоти), багаття, коні, що скачуть, зустрічаються образи людей – наїзники, лицарі, діти, що грають у догонялки, що качаються на гоїдалці). Все перераховане говорить про заряд позитивно настроєної активності, прагнення діяти, заряд бадьорості й сміливості.

Музика А. Шнітке.

Переважають використовувалися темні кольори й відтінки – самим темним був насичено чорний, а найяскравішими – ясно-коричневий і темно-жовтий. Відзначається явна присутність на розмитому фоні чітких ліній, різних штрихів. Це говорить про негативні емоції, про підвищену тривожність і тенденцію до виникнення агресії.

Наявність образності, більш чи менш чітка, присутня в 50% малюнків – це образи живої й неживої природи (дерева, квіти, камені, хмари, темні кішки й чорні коні, що скачуть), а також символічні зображення хрестів, млина. У 80% малюнків можна побачити в центрі величезну пляму, хрест або предмет, що за своїм розміром займає 1/3 аркуша. В 90% малюнків заповнений, зафарбований весь простір аркуша.

Спостерігається неадекватність співвідношень у зображенні – квіти, розміром з дерева, величезні листи. Також можна спостерігати постійне сполучення контрастних за розміром фігур – великі плями або предмети на малюнку перемішані із дрібними мазками, хвилястими лініями, різними крапками. Це говорить про незахищеність, пригніченість, почуття страху.

При загальному порівняльному аналізі всіх малюнків на тему «Малоємо музику» різних вікових груп відзначено, що різниці у використанні колірної гами фарб не спостерігається.

Висновки. Для поліпшення емоційно-функціонального стану учнів у середній загальноосвітній школі, і особливо в загальноосвітніх школах зі спеціальними ухилами рекомендується використати звучання музики як фон. На розсуд адміністрації й педагогів, це можуть бути перерви, час перед початком занять, коли учні збираються в холі, коридорах, класах. Також можливо використовувати звучання музики як фону на заняттях праці й фізкультури, під час проведення суботників, змагань, виставок й інших шкільних заходів.

Під час перерв гармонізуючий вплив зробить музика В. А. Моцарта - вона підвищує й активність, і самопочуття, і особливо, настрої. Перед початком занять слід використовувати музику В. А. Моцарта й С. Прокоф'єва, тому що вона значно підвищує активність, дає бадьорість і бажання діяти, при цьому нейтрально впливаючи на самопочуття й настрої. У цьому сполученні й послідовності буде зроблена більш ефективна підготовка організму до занять, що сполучає й гарний настрій, і активність, і самопочуття. Під час обідньої перерви ідеально підійде музика Ф. Шопена, що прекрасно відновить, поліпшить самопочуття, підніме настрої, знизить тривожність, отриману під час уже минулих занять, при цьому знизивши активність, дасть організму розслабитися, відновитися. Під час занять фізкультури можна скористатися музикою В. А. Моцарта й С. Прокоф'єва, з огляду на зростання активності при її слуханні, а під час занять праці, дівчинкам добре підійде музика В. А. Моцарта й Ф. Шопена, а хлопчикам - В. А. Моцарта й С. Прокоф'єва. Під час проведення активних діяльних шкільних заходів, таких як суботники і різні змагання, краще використовувати музику В. А. Моцарта й С. Прокоф'єва. А під час проведення різних заходів, які повинні сприяти відпочинку, приємному, веселому проведенню часу, краще використати музику В. А. Моцарта й Ф. Шопена.

Музику І. С. Баха не рекомендується використовувати протягом робочого дня, тому що у 45% досліджуваних вона викликала почуття тривожності, що може негативно позначитися на самопочутті учнів, а музику А. Шнітке, як і інших композиторів авангардного стилю, з огляду на результати досліджень, рекомендується слухати в індивідуальному порядку, або на концертах, тому що на них приходить слухач підготовлений і налаштований на стиль даної музики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большая энциклопедия психологических тестов / Сост. А. Карелин.- М., 2006. – 350 с.
2. Венгер А. Л. Психологическое консультирование и диагностика. Ч. 1. – М., 2005. – 154 с.
3. Леонтьев Д. А. Введение в психологию искусства. – М., 1998. – 111 с.
4. Петалла Е.А. Исследование влияния музыки на психофизиологическое состояние человека // Будівництво, матеріалознавство, машинобудівництво. 36. наук. праць ПДАБтаА. – Дніпропетровськ, 2007 – Вип.1, С. 56 – 60.

Подано до редакції 30.08.2008

РЕЗЮМЕ

Розглянуто психологічну проблему корекції психологічного стану школярів за допомогою музики. Проведено дослідження впливу музики на психічний стан школярів в різних умовах навчання.

SUMMARY

The article demonstrates potentialities of music correction of pupils' psychological state. It describes the research on influence of music on mental condition of pupils in various education terms.

Науковий керівник: д. психол. наук, проф. В.Й. Бочелюк.